

TÜRÜK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 29, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received: 15.05.2022*

Kabul Tarihi / *Date of Accepted: 09.06.2022*

Sayfa / *Page:*

Book Review and Evaluation / Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme

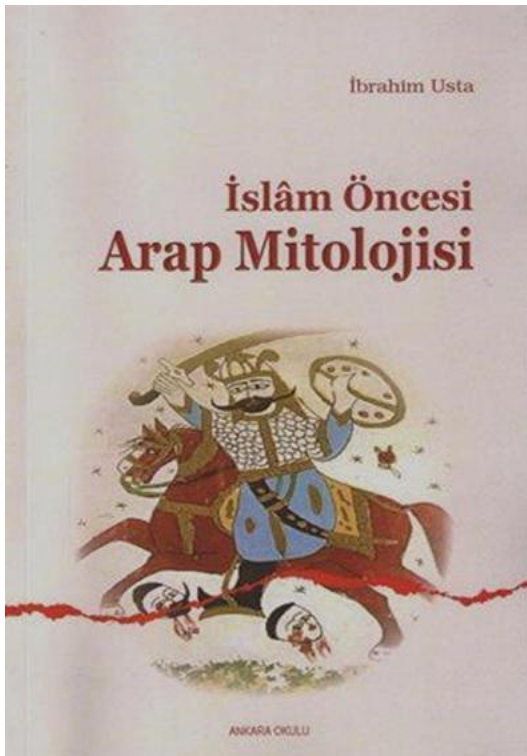
Yazar / *Writer:*

 Sevim Koca

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

cifcibasi.sevim@gmail.com

**İbrahim Usta, İslam Öncesi Arap Mitolojisi, Ankara: Ankara Okulu Yayınları,
2015, ISBN: 978-605-9281-00-3, 219 sayfa.**

Bugüne kadar mitoloji ile ilgili önemli çalışmalar yapıldığı görülür. İncelemeye konu olan “İslam Öncesi Arap Mitolojisi” adlı çalışma söz konusu çalışmalar içerisinde yer alır ve Ankara Okulu Yayınları tarafından 2015 yılında yayınlanmıştır.

Çalışma Ön Söz, Giriş, Sonuç, Kaynakça ve Dizin dışında toplam dört ana bölümden oluşur. Ana bölümler de kendi içerisinde alt başlıklara ayrılır. Çalışmanın birinci bölümü “Mitoloji Üzerine Değerlendirmeler”, ikinci bölümü “Arap Mitolojisi”, üçüncü bölümü “Arap Mitolojisi Üzerine Tartışmalar”, dördüncü bölümü “Arap Mitolojisi Figürleri” ana başlıkları adını taşır.

Araştırmacı, giriş bölümünde mitolojinin doğuşu hakkında bilgi vermiştir. Evrendeki olayların, insanlar tarafından anlaşılıp yorumlanması sonucunda doğada insanüstü varlıkların olduğuna inanıldığı ve bunun da mitoloji olarak karşımıza çıktığı üzerinde durulmuştur. Mitoloji denildiğinde neden akla ilk olarak Yunan

mitolojisinin geldiği sebepleriyle açıklanmış; İslamiyet öncesi Arap tarihi hakkında bilgilerin kapalı, belirsiz ve karışık olduğu ifade edilmiştir. Arap mitolojisinin Arap yarımadası ile sınırlı olmadığı ve Arap mitolojisinin yarımadanın etrafındaki pek çok farklı kültürden etkilendiği ifade edilmiştir. Arap mitolojisinin kaynakları hakkında bilgi verilmiş; daha çok sözlü kaynaklardan beslendiği yazılı kaynakların kısıtlı olduğu söylenmiştir.

Araplarda cinlerin ayrı bir yeri olduğu izah edilmiş ve örneklerine yer verilmiştir. Cahiliye Devrinde Araplar hayvanlara uğurlu-uğursuz şeklinde anlamlar yüklemiş ve cin, melek, şeytanların bir tayfası olduğunu söylemiştir.

Ayrıca giriş bölümünde Arap efsane ve folklorunun temel kaynakları, Arap kültürünün koruyucusu olarak kabul edilen eserler ve yazarlar hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünün ilk alt başlığı olan “Mitoloji Üzerine Değerlendirmeler” de mit ve mitoloji kavramlarının çeşitli tanımlarına yer verilmiştir. Mitolojinin gelişim aşamalarının dört evresinden bahsedilmiştir. Mitolojinin sınıflandırılması yapılmış, işlevleri ve mitlerin ortaya çıkışı ile ilgili birtakım teoriler ifade edilmiştir.

Ayrıca mitlerin sadece bir eğlence aracı olmadığı tarih ve coğrafya karışımı bir bilim dalı olduğu; ilk insanlar için de dinsel esas ve inanç anlamları taşıdığı söylenmiştir. Semavi dinlerin kabul görmesiyle birlikte bilgi kaynaklarının çoğalıp modern dönemin başlamasıyla da mitler bu inanç boyutunu kaybedip sembolik bir hikaye olarak kalmıştır. Mitlerin tarihi ve edebi ayrıma tabi tutulduğu söylenmiş; tarihten ayrılan yönü ve edebi türlerle ilişkisi, farklılıkları, benzerlikleri dile getirilmiştir. Mit; masal, efsane, destan ile karşılaştırılmıştır.

Bilge Seyidoğlu, modern toplumlarda mitlerinin kalıntılarının devam ettiğini bunların inanç şeklinde varlığını sürdürdüğünü şu örneklerle açıklamıştır: Bazı ziyaretlerde bez bağlama, ziyaret ve yatırların etrafında 3, 7 veya 40 defa dönme, büyü ve büyücülükte yuvarlak şekillerin çizilmesi, uğurlu- uğursuz günler veya hayvanlar gibi...

Halk arasında hala yaşayan batıl itikat veya hurafe denilen şeylerin menşeyini mitlerde aramak gerektiği ve gerektiğinde bunlardan yararlanılabileceği üzerinde durulmuştur.

İkinci alt başlık ise “Usture/ Esatir Kelimesinin Etimolojik Kökeni Üzerine” dir. Bu alt başlıkta tekrar mitolojinin tanımı yapılmış ve mitolojinin sözcük anlamının “efsane bilimi” olduğu söylenmiştir. Köken olarak bu kelimenin “usture” kelimesinden geldiği ifade edilmiş ve usture kelimesi açıklanmıştır. Bu kelimenin tefsircilere göre anlamı boş şeylerdir. “Usture” kelimesinin çoğulu kabul edilen “esatir” kelimesi açıklanmıştır. Kuran-ı Kerim’de de esatir kelimesinin geçtiği söylenmiştir.

Çalışmanın ikinci ana bölümü “Arap Mitolojisi” adını taşımaktadır. Bu bölüm de kendi içerisinde alt başlıklara ayrılır. Birinci alt başlık olan “Arap Kimdir/ Nedir?” adlı bölümde Arapların hangi kavimden geldiği ve Arap kelimesinin anlamı açıklanmıştır. Ayrıca Arapların ekonomik hayatları, geçim kaynakları, toplumsal yapıları, siyasi ve idari yapıları, toplumsal değerleri, kültürel ortamları ve İslamiyet’ten önceki dini inanışları hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci alt başlık olan “Arapların Diğer Milletlerle İlişkileri” adlı bölümde ticaret, göç ve alışverişin insanların yaşayışlarını etkileyen üç temel unsur olduğu üzerinde durulmuş; Arapların

diğer kültür ve medeniyetlerle (Mısır, Sümer, Asur, Keldani, Fars, İbrani, Yunan, Roma) olan ilişkisinden bahsedilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ana bölümünü “Arap Mitolojisi Üzerine Tartışmalar” oluşturmaktadır. Bu bölümde Cahiliye Döneminden bahsedilmiş ve bu dönemde Arap kültürünün rivayet yoluyla nesilden nesile aktarıldığı, çok gerekli olmadıkça yazının kullanılmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Arapların birçok alanda gelişmiş olduğu da söylenmiştir.

Üçüncü ana bölümdeki alt başlıklardan ilki “Arap Aklını Şekillendiren Unsurlar” dır. Burada yaşanan bölgedeki iklim ile insanların fiziki ve ahlaki özellikleri arasında bir bağlantı olduğu dile getirilmiş ve örnekler verilerek açıklanmıştır. Göçebe yaşam tarzına sahip olan Araplarda devenin zaruri bir ihtiyaç olduğu, devenin bir bedevi için vazgeçilmez olduğu bu nedenle de Arap dilinde deve ve deveyi öven sözlerin çokluğu ifade edilmiştir. Yine bu bölümde Arap şiirinin tanımı yapılmış, bu şiirde baskın olan konu ve unsurlar izah edilmiştir. Şiirlerden hareketle Cahiliye Arap’ının hayal ve duygu yoğunluğunun olduğu söylenmiş ve bunun da mitoloji yaratmada işe yaradığı; hayalin, hurafe kapılarının anahtarı olduğu söylenmiştir. Ayrıca mitolojik unsur taşıyan hikayelerden örneklere de bu bölümde yer verilmiştir. Arap aklı denilen kavramın ise, bir Arap’ın kültürü içerisinde öğrendiklerini unuttuktan sonra geriye kalan unsurlar olduğu söylenmiştir. Arap aklı ve Yunan aklı karşılaştırılarak örneklerle açıklanmıştır.

Alt başlıklardan ikincisi “Araplarda Hayal Yeteneği Üzerine” dir. Burada Arapların mitoloji oluşturmayı kolaylaştıran düşünce ve hayali destekleyici bir ortamda yaşam sürdürdükleri söylenmiştir. Betimsel hayal ve yaratıcı hayalden bahsedilmiş Cahiliye Dönemindeki Arapların daha çok betimsel hayali tercih ettiklerini Arap aklının sınırlı olduğunu sebepleriyle birlikte açıklamıştır.

Dördüncü ana bölüm “Arap Mitolojisi Figürleri” adını taşımaktadır. Bu bölümde sekiz alt başlık vardır. Alt başlıklardan ilki “Kahramanlar” dır. Kahramanlar başlığı altında on iki kişi ele alınmıştır. Bunlar; “Uc b. Anak, Hemeysa b. Bekr, Lokman b. Ad, Zülkarneyn, Dahhak, Ravaha bintu’s- Seken, Belkıs, Cezimetü’l-Ebraş, Zebba, Ebu Leyla el-Mühelhil, Seyf b. Ziyezen, Abdullah b. Ced’an” dır. Bu şahsiyetlerin hayatı hakkında bilgi verilmiş ve bu şahsiyetlerin etrafında oluşan hikayeler anlatılmıştır.

Dördüncü ana bölümün ikinci alt başlığı ise “Kahinler” adını taşımaktadır. Bu bölümde kehanet ve kahin kelimesinin anlamı verilmiş; yaygın olan kehanet çeşitleri söylenmiş ve açıklanmıştır. Kahinler başlığı altında dokuz kahin ele alınmıştır. Bu kahinler “Şıkk, Satih el-Gassani, Zerkau’l- Yemame, Tarife, Zebrau’l- Kahine, ‘Umran, ‘Ufeyra, Sevad b. Karib ed-Devs, Ebu Zueybel- Huzeli” dir. Bu kahinlerle ilgili çeşitli bilgiler verilmiştir.

Dördüncü ana bölümün üçüncü alt başlığı ise “Tanrılar (Putlar)” adını taşımaktadır. İslam öncesi Arapların Tanrı ve put adları konusundaki bilgilerinin Kuzey ve Güney Arabistan kitabeleri ile arkeolojik verilere dayanmakta olduğu söylenmiştir. Ayrıca Asur, İbrani, Yunan ve Latin kaynakları ile İslam öncesi Arap toplumu hakkında doğrudan bilgi sunan Cahiliye şiiri ve atasözlerinden de istifade etmenin mümkün olduğu dile getirilmiştir.

İslam öncesi Mekke merkezli din algılayışının putperestlik ve animizm inançları ile şekillendiği; bölgenin putperestlik inancının ilkel kabilelere ve etkileşimde olduğu bazı kültürlere dayandığı söylenmektedir. Ayrıca başka ülkelerde yaşayan Arapların sadece puta tapmadıkları diğer başka şeylere de (ay, güneş, yıldız vb.) taptıkları ifade edilmiştir. Zamanla Arabistan'daki her kabile ve bölgeye yayılan putperestlikle ilgili örnekler verilmiş, tapınılan putlar bu bölümde alt başlıklar halinde verilip açıklanmıştır. Bu putlar; “Lat, Menat, ‘Uzza, Hübel, İsaf ve Naile, Zu’l- Halesa, Vedd, Suva’, Yeğüs, Ye’uk, Nesr, Ba’l, ‘Aştar, Bel ve Diğer Putlar (Sa’d, ‘Aim, Fels, Menaf, Zu’ş-Şi’ra, Atargatis, el-‘Ukaysir, el-Ya’bub, Melekbel, ‘Aval)” dır.

Dördüncü ana bölümün dördüncü alt başlığı “Cin ve İnanışları”dır. Bu bölümde cin kelimesinin hangi kökten türediği, sözlük anlamı ve terim anlamı verilmiştir. Araplara göre cinlerin kısımları olduğu söylenmiş, cinlerin çeşitleri adları ve özellikleriyle sıralanmıştır. Araplarda cin inanışlarıyla ilgili şeyler söylenmiştir. Ayrıca Araplarda bazı kabilelerin soylarının cinlerden oluştuğu bazı kabilelerin ise cine taptığı ifade edilmiştir. Bu bölümde iki alt başlığa açıklamalarıyla yer verilmiştir. Bunlar “Cinlerin Yerleşim Yeri” ve “Cin Hikayeleri” dir.

Dördüncü ana bölümün beşinci alt başlığı “Tabiatüstü Varlıklar” dır. Efsanelerin tanımı yapılmış ve bağlı oldukları toplulukların en önemli kültürel varlıklarından birini oluşturduğu, konularının zamanla farklılaştığı ve genişlediği ifade edilmiştir. Cahiliye Arap toplumunda, temelini hayvan imajının oluşturduğu inanç ve bu inançlara ait efsanelerin bulunduğu söylenmiştir. Bunlar alt başlıklar halinde şu şekilde sıralanarak açıklanmıştır: “Gül, Sel’ut, Nesnas, Tinnin, ‘Anka, Bahamut”.

Dördüncü ana bölümün altıncı başlığı “Hayvanlar” dır. Hayvanların eski çağlardan beri insanoğlunun dünyasında önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir. Hayvanların insanlarda bulunmayan veya insanlarınkinden daha üstün özelliklere sahip olmalarından dolayı eski insanların önceleri hayvanlardan korktuğu, bu korkunun zaman geçtikçe saygıya dönüştüğü ve bazen de tapınma derecesine kadar vardığı belirtilmiştir. Eski çağlardan beri insanların Tanrılara hayvanları kurban olarak sunduğu ifade edilmiş, Cahiliye Dönemi Araplarında ise bazı putların hayvan suretinde olduğu, bazı kabilelerin hayvan adlarıyla isimlendirildiği anlatılmıştır. Bu bölümün alt başlıklarında ise Cahiliye Dönemi Araplarında ilginç inanç ve hikayeleri olan “Yılan, Karga, Deve” ye yer verilmiştir.

Dördüncü ana bölümün yedinci alt başlığı “Kutsal Yıldız ve Gezegenler” dir. Bu bölümde “Güneş, Ay, Zühre, Şi’ra” gibi alt başlıklara yer verilmiştir. Ayrıca Arapların gezegenlere tapması ve bu tapınmaya neden olan ihtiyaçlar anlatılmış; bu gezegenlerle ilgili meşhur inanç ve mitolojik anlatılara yer verilmiştir.

Dördüncü ana bölümün sekizinci alt başlığı “Kutsal Yerler ve Mekanlar” dır. Bu bölümde tapınak kelimesinin Arapçada ve Nabat dilindeki karşılıkları verilmiş. Kutsal yer ve mekanlar ile etrafında oluşan hikayeler şu alt başlıklarla anlatılmıştır. “Kabe, Sindad Tapınağı, Riam Tapınağı, Necran Hurmalığı, Zatu’l- Envat, Gumdan Tapınağı, ‘Uzza Hurmalığı, Ruda’ Tapınağı”.

Çalışmanın Sonuç bölümünde araştırmacı; Arapların diğer milletler gibi birtakım hikaye, efsane ve hurafe tarzında bazı kültürlere sahip olduğunu ve bu çalışmanın Arapların yaşadığı coğrafyaya ait önemli gördükleri kişileri, nesnelere ve mekanları nasıl kutsallaştırdıklarını, sırrını

çözemedikleri konu veya olayları nasıl yorumladıklarını gösterdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Arap mitolojisinin diğer milletlerin mitolojisine göre kısıtlı olduğunu sebepleriyle birlikte dile getirmiştir. Bu sebeplere rağmen yine de Arap mitolojisinin zenginliğinden bahsetmiştir.